

ДО ПИТАННЯ ОБ'ЄКТА ПРАВОВІДНОСИН ІЗ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

Гапочка В.М.,
аспірант кафедри трудового права
Національного юридичного університету і
мені Ярослава Мудрого

Гапочка В.М. До питання об'єкта правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Одним із актуальних питань сьогодення є соціальний захист безробітних, який є різноманітним і може бути зведений до декількох організаційно-правових форм. Однією з організаційно-правових форма соціального захисту безробітних є загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, яке впорядковується правом, у результаті чого виникають правовідносини у відповідній царині. Метою статті є з'ясування об'єкту правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування у випадку безробіття, який має ключове значення у структурі таких правовідносин. Зроблено висновок, що об'єктом правовідносин є те, з приводу чого їх суб'єкти здійснюють свої суб'єктивні права й юридичні обов'язки. Основне призначення об'єкта полягає в тому, що він дає змогу з'ясувати, з приводу чого виникають правовідносини, на що має бути спрямовано їх правове регулювання, які прийоми і способи останнього доцільно використовувати для задоволення інтересів і потреб фізичних чи юридичних осіб. Від того, наскільки повно і правильно буде визначено об'єкт, залежить не тільки поведінка суб'єктів правовідносин, а й досягнення кінцевої мети останніх. Об'єктами правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття є (а) соціально-страхові допомоги і (б) соціально-страхові послуги. Соціально-страхова допомога – це періодична або одноразова грошова виплата в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, що здійснюється страховиком у разі безробіття або смерті безробітного чи особи, яка перебувала на його утриманні. Соціально-страхові послуги – це заходи, що надаються в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, які спрямовані на окремих осіб чи їх групи, які перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з безробіттям і не можуть самостійно її подолати, з метою поліпшення їх життєдіяльності, соціальної адаптації й повернення до повноцінного життя.

Ключові слова: ринок праці, держава, безробіття, соціальний захист, соціальне страхування, об'єкт, допомоги, послуги.

Нарочка V.M. On the issue of the object of legal relations from the mandatory state social insurance in case of unemployment.

One of the urgent issues of today is the social protection of the unemployed, which is diverse and can be reduced to several organizational and legal forms. One of the organizational and legal forms of social protection of the unemployed is the mandatory state social insurance in case of unemployment, which is regulated by law, as a result of which legal relations arise in the relevant area. The purpose of the article is to clarify the object of legal relations from mandatory state social insurance in case of unemployment, which is of key importance in the structure of such legal relations. It was concluded that the object of legal relations is what their subjects exercise their subjective rights and legal obligations. The main purpose of the object is that it makes it possible to find out about what legal relations arise, what their legal regulation should be aimed at, what techniques and methods of the latter should be used to satisfy the interests and needs of individuals or legal entities. Not only the behavior of the subjects of legal relations, but also the achievement of the latter's ultimate goal depends on how fully and correctly the object will be defined. The

objects of legal relations from the mandatory state social insurance in case of unemployment are (a) social insurance benefits and (b) social insurance services. Social insurance benefit is a periodic or one-time cash payment in the system of mandatory state social insurance in case of unemployment, which is provided by the insurer in the event of unemployment or death of an unemployed person or a person who was dependent on him. Social insurance services are measures provided in the system of mandatory state social insurance in case of unemployment, which are aimed at individuals or their groups who are in a difficult life situation due to unemployment and cannot overcome it on their own, with the aim of improving their life activities, social adaptation and return to a full-fledged life.

Key words: labor market, state, unemployment, social protection, social insurance, object, assistance, services

Постановка проблеми. Значиме місце сьогодні відведено загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню на випадок безробіття. Оскільки внаслідок дій російського агресора мільйони українців були змушені залишити свої домівки, роботу. Загалом феномен безробіття є найбільш гострою проблемою, з якою стикається сьогодні населення України. Якщо раніше причиною такого розповсюдженого явища була неефективність використання робочої сили в минулому і відсутність економічних умов, які б дали змогу людям застосовувати свої навички у продуктивній роботі за гідну плату, то сьогодні війна. І сьогодні безробіття в Україні набуває масового характеру та складає реальну загрозу для державного та суспільного благополуччя. Тому одним із актуальних питань сьогодення є соціальний захист безробітних, який є різноманітним і може бути зведений до декількох організаційно-правових форм. При цьому слід пам'ятати, що організаційно-правові форми соціального захисту постійно трансформуються й наповнюються новим змістом. Однак чітке і зрозуміле їх визначення є підставою й гарантією своєчасної й у повному обсязі реалізації людиною конституційного права на такий захист. Однією з організаційно-правових форм соціального захисту безробітних є загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття. Цей вид страхування становить собою систему прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших передбачених законом випадках за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом (ст. 1 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 р. [1]). Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття впорядковується правом, у результаті чого виникають правовідносини у відповідній царині.

Стан опрацювання. Питанням загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття приділяли увагу у своїх наукових працях В. Андріїв, О. Арсентьєва, А. Горобець, О. Москаленко, С. Синчук, О. Тищенко, Л. Шумна, О. Ярошенко та ін. Однак, незважаючи на їх відчутний доробок, багато питань потребує свого додаткового дослідження, зокрема, правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Метою статті є з'ясування об'єкту правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування у випадку безробіття, який має ключове значення у структурі таких правовідносин.

Вклад основного матеріалу. Правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття нами у попередніх публікаціях було розглянуто як урегульовану законодавством систему відносин між його суб'єктами, що передбачає при настанні страхового випадку надання страховиком застрахованій особі матеріального забезпечення на випадок безробіття і соціальних послуг за рахунок коштів спеціалізованого фонду, що формуються страхувальниками шляхом сплати страхових внесків. Підставою виникнення таких правовідносин названо юридичний факт-стан для працюючого, тобто бути застрахованим, який виникає в момент допуску його до роботи після укладення з ним трудового договору [2].

У структурі правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття їх об'єкт має ключове значення, оскільки саме він визначає особливу природу зазначених правовідносин, відмежовуючи їх від інших видів у царині соціального забезпечення. Це зумовлено тим, що вказані правовідносини формуються відповідно до тих чи інших предметів людської діяльності, а інтереси суб'єктів, які сприяють виникненню таких правовідносин, мають місце саме у предметній сфері соціального життя. Безоб'єктних правовідносин, априорі, бути не

може. Як зазначав ще Г.Ф. Шершеневич, об'єкт права становить суттєвий момент, тому що лише він виправдовує існування юридичних відносин. Отже, на думку вченого, безоб'єктні права є такими ж малоймовірними, як і права безсуб'єктні [3, с. 588].

Об'єктом правовідносин є те, з приводу чого його суб'єкти здійснюють свої суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Основне його призначення полягає у тому, що він дає змогу з'ясувати, з приводу чого виникають правовідносини, на що має бути спрямовано правове регулювання, які прийоми і способи останнього доцільно використати для задоволення інтересів і потреб фізичних чи юридичних осіб. Від того, наскільки повно і правильно буде визначено об'єкт, залежить не тільки поведінка суб'єктів правовідносин, а й досягнення кінцевої мети останніх.

П.М. Рабінович виокремлює такі 2 групи об'єктів правовідносин: (а) матеріальні – фізичний стан людини, фізичні дії уповноваженого суб'єкта, фізичні дії зобов'язаного суб'єкта, речі (засоби виробництва, предмети споживання, гроші тощо), стан природних об'єктів, явищ і (б) нематеріальні – морально-психологічний стан людини, певні соціальні властивості й риси об'єднань, спільностей, духовні цінності [4, с. 73].

У той же час поведінка людей не може розглядатися як об'єкт правовідносин, оскільки вона може бути об'єктом виключно правового регулювання і впливу правових норм. Саме такий підхід знайшов відбиття у чинному соціально-страховому законодавстві.

Об'єкт правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття слід відрізнити від об'єкта страхування на випадок безробіття. Якщо першим є те, з приводу чого суб'єкти вступили у вказані правовідносини, то другим – страховий випадок, з настанням якого в застрахованій особі (члена її сім'ї, іншої особи) виникає право на отримання матеріального забезпечення на випадок безробіття й надання соціальних послуг.

Об'єктами правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття виступають соціально-страхові допомоги й соціально-страхові послуги. Соціально-страхова допомога – це періодична або одноразова грошова виплата в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, яка здійснюється страховиком у разі безробіття або смерті безробітного чи особи, яка перебувала на його утриманні. Соціально-страхова послуга – це заходи, які надаються в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття і які спрямовані на окремих осіб чи їх групи, які перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з безробіттям і не можуть самостійно її подолати, з метою поліпшення їх життєдіяльності, соціальної адаптації й повернення до повноцінного життя.

Саме завдяки можливості безробітних отримувати допомогу по безробіттю і соціальні послуги, що спрямовані на його подолання, реалізується конституційне право громадян на соціальний захист і проявляється соціальна функція держави. Так, держава як політичний інститут у суспільстві відіграє важливу роль у організації та спрямуванні суспільного життя в усіх його сферах, у тому числі, й у соціальному забезпеченні, оскільки державні веління можуть забезпечуватися силою державно-владного примусу та носять ознаки загальнообов'язковості. Першочерговим завданням держави є забезпечення соціального захисту свого населення та створення умов для достатнього життєвого рівня людини в державі. Право на соціальний захист відноситься до найважливіших прав особи, яке повинно визнаватися та гарантуватися на рівні держави. Низка статей (наприклад, 3, 36, 44, 46, 47, 48 Основного Закону [5]) містять положення, які закріплюють засади соціального захисту населення. Водночас ефективність реалізації соціального напрямку розвитку держави напряму залежить від її політики, яка повинна бути спрямована на забезпечення соціальних прав усіх людей, які проживають у нашій державі.

Як науковий, так і практичний інтерес викликає еволюція видів матеріального забезпечення й соціальних послуг у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Так, за першою редакцією Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [6] видами матеріального забезпечення визнаються допомоги: (а) по безробіттю, в тому числі одноразова її виплата, для організації безробітною особою підприємницької діяльності; (б) по частковому безробіттю; (в) матеріальна в період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного; (г) матеріальна по безробіттю, одноразова матеріальна безробітній особі та непрацевдатним, які перебувають на її утриманні; (д) на поховання в разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні. Видами соціальних послуг є: а) професійна підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації і профорієнтація; б) пошук підходящої роботи і сприяння у працевлаштуванні, в тому числі шляхом надання

роботодавцеві дотації на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних і фінансування організації оплачуваних громадських робіт для безробітних; в) інформаційні й консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.

Із 25 грудня 2008 р. перелік видів соціальних послуг став мати такий вигляд: – професійна підготовка, перепідготовка або підвищення кваліфікації у професійно-технічних і вищих навчальних закладах, у тому числі в навчальних закладах державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах та організаціях; – профорієнтація безробітних суб'єктів; – пошук підходящої роботи і сприяння у працевлаштуванні, в тому числі шляхом надання роботодавцеві дотації на створення додаткових робочих місць для працевлаштування осіб, не маючих роботи; – фінансування організації оплачуваних громадських робіт для безробітних у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку; – інформаційні й консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.

Із прийняттям 5 липня 2012 р. Закону України «Про зайнятість населення» [7] видами забезпечення стали вважатися допомога по безробіттю, в тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності, й допомога на поховання в разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні. У той же час видами соціальних послуг є: (а) професійна підготовка, перепідготовка або підвищення кваліфікації у безробітних професійно-технічних і вищих навчальних закладах, у тому числі в навчальних закладах державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах, організаціях; (б) профорієнтація безробітних осіб; (в) пошук підходящої роботи і сприяння у працевлаштуванні, в тому числі шляхом організації громадських робіт для безробітних; (г) надання компенсації роботодавцям, які працевлаштовують громадян, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню; (д) надання компенсації роботодавцям – суб'єктам малого підприємництва, які працевлаштовують безробітних; (е) надання громадянам у віці понад 45 років, страховий стаж яких становить не менше 15 років, ваучера для підтримання їх конкурентоспроможності шляхом перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями і спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності; (є) надання інформаційних і консультаційних послуг, пов'язаних із працевлаштуванням.

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб» від 5 березня 2015 р. [8] передбачив надання соціальних послуг у формі здійснення заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб.

І сьогодні в умовах війни, яку розв'язала російська федерація, продовжується соціальна політика держави, спрямована на забезпечення соціальних прав. Так, 29 жовтня набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці» від 21 вересня 2022 року № 2622–ІХ, яким удосконалено положення законодавчих актів щодо виплати допомоги по безробіттю, сприяння зайнятості населення.

Відповідно до Закону право на допомогу по безробіттю залежно від страхового стажу мають застраховані особи, визнані безробітними, страховий стаж яких протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, становить не менше ніж сім місяців за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування. Також право на допомогу по безробіттю зберігається в разі настання перерви страхового стажу з поважних причин, якщо особа протягом місяця після закінчення цієї перерви зареєструвалась як безробітна. Такими поважними причинами є: навчання в закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, клінічній ординатурі, асистентурі-стажуванні, аспірантурі, докторантурі з денною або дуальною формою здобуття освіти; строкова військова служба; здійснення догляду непрацюючою працездатною особою за особою з інвалідністю I групи або дитиною з інвалідністю віком до 18 років, а також за пенсіонером, який за експертним медичним висновком потребує постійного стороннього догляду; періоди зайнятості на тимчасово окупованій території України чи в районах проведення антитерористичної операції та здійснення заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, що за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування не підтверджуються сплатою єдиного внеску; інші поважні причини, передбачені законодавством України.

Розмір допомоги по безробіттю застрахованим особам визначається у відсотках до їхньої середньої заробітної плати (доходу), залежно від страхового стажу: до 3 років – 50 %; від 3 до 6 років – 55 %; від 6 до 12 років – 60 %; від 12 до 18 років – 65 %; від 18 до 24 років – 70 %; від 24 до 30 років

– 75 %; понад 30 років – 80 %. Однак не менше ніж мінімальний розмір допомоги по безробіттю, встановлений правлінням Фонду для відповідної категорії осіб. Важливо, що на період воєнного стану максимальний розмір допомоги по безробіттю не може перевищувати розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня календарного року. У 2022 році – це 6500 гривень [9].

Також Урядом затверджено бюджет Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2023 рік, в якому передбачені видатки на реалізацію активних програм зайнятості та надання українцям мікрогрантів на започаткування і розвиток власної справи. Як зазначає Перший віце-прем'єр-міністр – Міністр економіки України Юлія Свириденко «прийняття бюджету Фонду дозволить забезпечити виплату матеріального забезпечення і надання послуг, передбачених законодавством про зайнятість населення і загальнообов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття. Також з цього фонду у 2023 році фінансуватиметься надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу за урядовою програмою «Робота, що спрямована на активізацію підприємництва та сприяння зайнятості населення». Для тих, хто опинився без роботи, фонд фінансує виплату допомоги по безробіттю; отримання послуг з професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації або профорієнтації, а також послуг з пошуку підходящої роботи та інших заходів зі сприяння у працевлаштуванні. Для роботодавців з фонду виплачують компенсацію витрат на нові робочі місця; компенсацію єдиного внеску на загальнообов'язкове Державне соціальне страхування за працевлаштування безробітних на оплату праці, в тому числі за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб; виплату допомоги по частковому безробіттю [10].

Висновок. Отже, об'єктом правовідносин є те, з приводу чого їх суб'єкти здійснюють свої суб'єктивні права й юридичні обов'язки. Основне призначення об'єкта полягає в тому, що він дає змогу з'ясувати, з приводу чого виникають правовідносини, на що має бути спрямовано їх правове регулювання, які прийоми і способи останнього доцільно використовувати для задоволення інтересів і потреб фізичних чи юридичних осіб. Від того, наскільки повно і правильно буде визначено об'єкт, залежить не тільки поведінка суб'єктів правовідносин, а й досягнення кінцевої мети останніх.

Об'єктами правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття є (а) соціально-страхові допомоги і (б) соціально-страхові послуги. Соціально- страхова допомога – це періодична або одноразова грошова виплата в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, що здійснюється страховиком у разі безробіття або смерті безробітного чи особи, яка перебувала на його утриманні. Соціально-страхові послуги – це заходи, що надаються в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, які спрямовані на окремих осіб чи їх групи, які перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з безробіттям і не можуть самостійно її подолати, з метою поліпшення їх життєдіяльності, соціальної адаптації й повернення до повноцінного життя.

Список використаних джерел:

1. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.1998 № 16/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 121.
2. Гапочка В.М. До питання про правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. *Соціальне право*. 2022. № 3. С. 43–49. <https://soclaw.com.ua/index.php/journal/article/view/1019/632>.
3. Шершеневич Г.Ф. *Общая теория права*. Санкт-Петербург: Типограф. Бр. Башмаковых, 1912. Т. 1. Вып. 4. С. 699–805.
4. Рабінович П.М. *Основи загальної теорії права та держави* : навч. посіб. 6-те вид. Харків: Консум, 2002. 160 с.
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 № 1533-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 22. Ст. 171.
7. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243.
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 05.03.2015 № 245-VIII. *Відомості Верховної Ради*

України. 2015. № 21. Ст. 140.

9. Допомога по безробіттю: нові правила. URL: <https://law-in-war.org/dopomoga-po-bezrobittyu-novi-pravyła/>.
10. Уряд затвердив бюджет Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2023 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdvyv-biudzheth-fondu-zahalnooboviazkovoho-derzhavnoho-sotsialnoho-strakhuvannia-na-vypadok-bezrobittia-na-2023-rik>.